

به نام خدا

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«لایحه افزایش سرمایه جمهوری اسلامی ایران در صندوق اوپک
برای توسعه بین‌المللی»

مقدمه

بررسی وضعیت کشورهای مختلف دنیا نشان می‌دهد که این کشورها در برخی متغیرهای کلان اقتصادی و استفاده از امکانات زیربنایی از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند. در این میان برخی سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی تلاش می‌کنند تا در این خصوص تغییراتی را ایجاد کنند. در مورد ایجاد تغییرات در این وضعیت حرکت در مسیر بهتر به منظور ارتقای برخی از این شاخص‌ها، گروهی معتقدند برای دستیابی به وضعیت مناسب و پایدار در این شاخص‌ها و امکانات زیربنایی، لازم است تا نهادهای مناسب ایجاد شود. اوپک نیز برای ارتقای شاخص‌های مورد نظر و ایجاد امکانات زیربنایی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته و فقیر تمهیداتی را در نظر گرفته است که این لایحه در راستای این هدف است. برای این منظور کشورهای عضو اوپک، صندوق اوپک برای توسعه بین‌المللی (OFID)^۱ را تأسیس کردند که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱. صندوق اوپک برای توسعه بین‌المللی (OFID)

صندوق در ژانویه سال ۱۹۷۶، توسط کشورهای عضو سازمان و به دنبال تصمیم اتخاذ شده در نخستین اجلاس سران کشورهای عضو سازمان در الجزایر (مارس ۱۹۷۵)، به منظور کمک به حل مشکلات کشورهای در حال توسعه و فقیر و دستور کاری مربوط به حمایت از پیشرفت‌های اجتماعی و اقتصادی این کشورها، تأسیس شد. در بیانیه رسمی نخستین اجلاس سران کشورهای عضو اوپک، بر همبستگی طبیعی میان اوپک و دیگر کشورهای در حال توسعه برای چیره شدن بر مشکلات اقتصادی و دستیابی به توسعه، تأکید شد و از این کشورها خواسته شد که برای تقویت همکاری‌ها، اقدامات بیشتری انجام دهند. صندوق اوپک یک مؤسسه مالی چندجانبه است. اهداف صندوق اوپک به شرح زیر است:

- ارتقای همکاری بین کشورهای عضو اوپک و دیگر کشورهای در حال توسعه به عنوان نمادی از وحدت منافع جنوب با جنوب.

- کمک ویژه به کشورهای فقیرتر و با درآمد پایین برای ترویج پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی آنها. منابع صندوق شامل کمک‌های داوطلبانه کشورهای عضو اوپک، بازپرداخت وام‌ها و نیز درآمدهای حاصل از وام‌ها و سرمایه‌گذاری‌های صندوق (بهره و هزینه‌های خدمات) است. صندوق اوپک با استفاده از منابع خود، تاکنون در بسیاری از مناطق جهان، از جمله آسیا، آفریقا، اروپا، آمریکای لاتین و خاورمیانه در اجرای پروژه‌های مختلف و متعدد به کشورهای در حال توسعه کمک نموده است و وام‌ها و کمک‌های بلاعوض را برای تأمین آب آشامیدنی، طرح‌های انرژی، خانه‌سازی، ایجاد مدرسه، بیمارستان، راه و توسعه صنعتی، کشاورزی و تجارت در اختیار جوامع دورافتاده قرار داده است. مجموع تعهدات اعطای وام و مبالغ پرداختی صندوق اوپک تا سال ۲۰۰۹ به ترتیب ارقام ۱۰/۲۹۹ میلیون و ۶/۲۸۲ میلیون دلار را نشان می‌دهد.

1. OPEC Fund for International Development

۲. سایت امور مجامع اوپک.

تاکنون ۱۲۰ کشور از آفریقا، آمریکای لاتین، منطقه کارائیب، خاورمیانه و اروپا از برنامه کمک‌های مالی و توسعه‌ای OFID بهره‌مند شده‌اند. کشورهای عضو اوپک طی سال‌های گذشته علاوه بر تعهدات اعطای وام و کمک‌های پرداختی صندوق اوپک، از طریق مؤسسات دوجانبه و چندجانبه مختلف خود، مشترکاً بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار به برنامه‌های کشورهای در حال توسعه کمک کرده‌اند.

۲. اظهار نظر در مورد لایحه

لایحه افزایش سرمایه جمهوری اسلامی ایران در صندوق اوپک برای توسعه بین‌المللی به منظور رعایت اصول قانون اساسی تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. در مقدمه توجیهی لایحه آمده است به منظور حفظ رتبه جمهوری اسلامی ایران با دارا بودن ۱۵/۲۹ درصد از سهام صندوق اوپک و در راستای اجتناب از کاهش سهم کشورمان در این نهاد بین‌المللی، لایحه مورد نظر ارائه می‌شود. همچنین در این قسمت ذکر شده است برای دستیابی به اهداف صندوق مقرر شد تا سرمایه صندوق به میزان ۱ میلیارد دلار افزایش یابد. از این میزان، سهم ایران ۱۵۲,۹۰۰,۰۰۰ دلار تعیین شده است.

حفظ موقعیت ایران در این سازمان به دلیل رقابت‌هایی که در این سازمان بین ایران و دیگر کشورها از جمله عربستان سعودی وجود دارد از نکات بسیار مهم است. اما آنچه باعث می‌شود تا موقعیت ایران در این سازمان تقویت شود، حفظ جایگاه تولید و میزان استخراج نفت خام است. در این مورد با توجه به تحولاتی که در منطقه و دنیا به وجود آمده است، به نظر می‌آید که وضعیت ایران در این مورد در حال تغییر است. در این خصوص مطالب زیر قابل توجه است:^۲

ایران به‌رغم سه دهه بحران ناشی از جنگ تحمیلی و تحریم‌های اقتصادی، با وجود ذخایر عظیم نفتی و نیروی انسانی ماهر که زمینه مساعدی را برای تداوم تولید فراهم کرده است، توانسته همچنان جایگاه خود را به‌عنوان دومین تولیدکننده نفت اوپک حفظ کند. اما این هشدار نیز بسیار ضروری است که اگر از فرصت‌های سرمایه‌گذاری استفاده سریع نشود، موقعیت کنونی ایران در آینده نه چندان دور، توسط تولیدکنندگان دیگر این سازمان نظیر عراق و کویت، به شدت تهدید خواهد شد. در این میان عراق از جمله کشورهای عضو اوپک است که با قراردادهایی که اخیراً منعقد کرده است، به‌زودی قادر خواهد بود تا تولید نفت خام خود را به میزان قابل توجهی افزایش دهد، در حالی که این کشور همواره در اوپک خواهان سهمی برابر با ایران بوده است، اما با افزایش تولید نفت این کشور، قطعاً در چند سال آینده سهم تولید عراق از ایران فزونی خواهد گرفت (به‌ویژه که این کشور هنوز در خارج از سهمیه تولید سازمان اوپک قرار دارد و عملاً هیچ تعهد محدودیت تولیدی در مقابل سازمان ندارد). به‌علاوه عراق از نظر سیاسی همواره یک رقیب حساس در مقابل ایران است. فزونی تولید نفت این کشور، یقیناً ایران را در آینده با چالش‌های روبرو خواهد ساخت.

در بخش گاز نیز این مسئله در برابر قطر قرار دارد با ایجاد مزاد ظرفیت تولید، ایران نیز می‌تواند به سهم‌خواهی و افزایش سهمیه خود در سازمان اوپک (با توجه به افزایش تقاضای جهانی نفت در آینده) بپردازد. این امر می‌تواند امنیت ملی کشور را نیز تقویت کند.

- همان‌طور که گفته شد ایران برای حفظ سهمیه تولید حدود ۱۳/۴۲ درصدی خود در اوپک، باید ظرفیت‌های تولید خود را تا سال ۲۰۱۵ و ۲۰۲۰ به ترتیب به حدود ۵ و ۶ میلیون بشکه در روز و با توجه به رشد تقاضای جهانی نفت و همچنین رشد تقاضا برای نفت اوپک افزایش دهد. افزایش ظرفیت تولید نفت و گاز متناسب با حجم ذخایر نفت و گاز قابل استحصال کشور، به نحوی که این ظرفیت هیچ‌گاه کمتر از ۴۵ تا ۵۰ درصد ظرفیت تولید نفت عربستان نشود (این امر به مفهوم افزایش سهمیه تولید ایران در اوپک به اندازه متوسط سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۵۰ یعنی ۱۹ درصد و یا حداقل حفظ سهم کنونی ایران در مجموعه اوپک است). این امر باید صرفنظر از تعداد تولیدکنندگان و مقدار تولید آنها، به منظور حفظ امنیت و منافع ملی کشور باشد.

در خصوص توسعه و راهکارهای لازم برای دستیابی به آن، شواهد تاریخی و معاصر حکایت از آن می‌کند که مهمترین تغییری که دولت‌های جهان سوم می‌توانند در حمایت از توسعه انجام دهند، تنظیم ساختار نهادهای سیاسی مناسبی است که تعهد

۲. برگرفته از سایت امور مجامع اوپک.

معتبر و مطمئن دولت به حقوق مالکیت خصوصی، اعمال قراردادهای و بازارهای رقابتی را تسهیل نمایند.

در انتها در خصوص دستیابی به هدف توسعه که در لایحه مربوط به افزایش سرمایه جمهوری اسلامی ایران در صندوق اوپک برای توسعه بین‌المللی مد نظر قرار گرفته است، باید راهکارهای لازم را برای ایجاد نهادهای مناسب برای توسعه در این کشورها و اینکه کمک‌های ارائه شده برای چه اموری هزینه می‌شود، مورد توجه جدی قرار دهند و در خصوص این لایحه با توجه به اینکه منابع صندوق کمک‌های داوطلبانه اعضا می‌باشد، بنابراین دارا بودن این سهم (۱۵/۲۹) در صندوق اوپک برای توسعه بین‌المللی در تعیین جایگاه ایران در اوپک تأثیری نخواهد داشت.

نتیجه‌گیری

امروزه ایجاد نهادهای مناسب یکی از راه‌های مؤثر برای دستیابی به توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها محسوب می‌شود. در این میان برخی کشورها معتقدند برای اینکه بعضی از متغیرهای کلان اقتصادی بهبود یابد و زیرساخت‌های مناسب برای این ارتقا فراهم شود، لازم است تا منابع مالی لازم تهیه و در اختیار این گونه کشورها قرار گیرد. اوپک از جمله سازمان‌های بین‌المللی است که این هدف را در دنیا تعقیب می‌کند. بدین منظور لایحه افزایش سرمایه جمهوری اسلامی ایران در صندوق اوپک برای توسعه بین‌المللی به منظور رعایت اصول قانون اساسی تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. در این لایحه دو هدف افزایش کمک به کشورهای فقیر و در حال توسعه و حفظ رتبه ایران از سهام این صندوق مورد توجه قرار گرفته است.

در خصوص حفظ رتبه ایران در اوپک علاوه بر سهام ایران در این صندوق، مطابق مطالب ارائه شده در این نوشتار، در سالیان اخیر به دلیل تحولات به وجود آمده در منطقه و دنیا و رقابت‌هایی که در این باره وجود دارد، جایگاه ایران در بخش تولید نفت خام در این سازمان به مخاطره افتاده است. بنابراین استفاده از راهکارهای مناسب برای ارتقای وضعیت ایران در بخش مربوط به حفظ سهم تولید از اهمیت قابل توجهی برخوردار است.

ایران یکی از اعضای مؤثر این سازمان محسوب می‌شود و عضویت در هر نهاد و سازمانی تعهداتی نیز برای آن عضو ایجاد می‌کند. مطابق مطالب مطرح شده در متن گزارش، منابع این صندوق، کمک‌های داوطلبانه اعضای اوپک است. با توجه به داوطلبانه بودن این کمک، به نظر می‌آید دارا بودن سهم ۱۵/۲۹ درصدی از سهام این صندوق بر جایگاه واقعی ایران در این سازمان تأثیری نخواهد داشت و ایران برای تأثیرگذاری بیشتر بر این سازمان و دنیا، با توجه به رقابت‌هایی که اخیراً در منطقه به وجود آمده است باید به دنبال راهکارهای لازم برای افزایش ظرفیت تولید به منظور حفظ سهمیه تولید باشد. بنابراین از نظر اقتصادی، در اعطای این کمک داوطلبانه ضرورتی وجود ندارد و لایحه ارائه شده با حفظ سهمیه تولید حدود ۱۳/۴۲ درصدی ایران در اوپک ارتباطی ندارد و موجب تقویت جایگاه ایران در این خصوص نمی‌شود.

اما در صورتی که نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی نسبت به اعطای این کمک داوطلبانه نظر موافق دارند، لازم است این نکته مد نظر قرار گیرد که اعضای اوپک در کنار این کمک‌های ارائه شده باید بر نحوه هزینه کردن این کمک‌ها نظارت نمایند و به منظور دستیابی به توسعه پایدار، ایجاد نهادهای لازم و راهکارهای نهادی را برای دستیابی به توسعه مد نظر قرار دهند.